

Wacław Branicki<http://orcid.org/0000-0001-7892-9248>

AGH Akademia Górniczo-Hutnicza

branicki@agh.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2023.4203.09

Kulturowe aspekty upowszechniania systemów sztucznej inteligencji w instytucjach edukacyjnych

STRESZCZENIE

Pierwszym celem artykułu jest wyjaśnienie pojęcia „kultura uniwersytecka”. Drugim celem jest określenie, jakie sytuacje związane z upowszechnieniem systemu chatGPT w kontekście instytucji edukacyjnych są opisywane w wybranym dyskursie medialnym. Trzecim celem jest ustalenie typów reakcji nauczycieli i instytucji edukacyjnych na kryzys wywołany przez upowszechnienie robotów konwersacyjnych. Czwartym celem jest przedstawienie na podstawie uporządkowanego materiału interpretacji kulturowej. Zastosowano metodę jakościowej analizy treści. Stwierdzono, że w badanym dyskursie medialnym najczęściej był przedstawiany konflikt pomiędzy systemem edukacyjnym a praktykami związanymi z nową technologią. Wyróżniono również dwa główne typy reakcji instytucji edukacyjnych: obronny i adaptacyjny. Najważniejszą tezą interpretacyjną jest, że zaistniała sytuacja może doprowadzić do powrotu do etycznych źródeł kultury uniwersyteckiej.

SŁOWA KLUCZE: kultura uniwersytecka, chatGPT, dyskurs medialny, etyka

ABSTRACT

Cultural Aspects of the Dissemination of Artificial Intelligence Systems in Educational Institutions

The first purpose of the article is to clarify the term “university culture.” The second goal is to determine what situations related to the dissemination of chatGPT in the context of educational institutions are described by the selected media discourse. The third goal is to determine the types of reactions of teachers and educational institutions to the crisis caused by the dissemination of conversational robots. The fourth goal is to present a cultural interpretation on the basis of structured material. The method of qualitative content analysis was used. It was found that in the studied media discourse, the conflict between the educational system and the practices associated with the new technology was most often presented. Two main types of responses of

educational institutions were also distinguished: defensive and adaptive. The most important interpretive thesis is that the situation can lead to a return to the ethical sources of university culture.

KEYWORDS: university culture, chatGPT, media discourse, ethics

1. Wprowadzenie

Pod koniec 2022 r. został udostępniony robot konwersacyjny znany powszechnie jako chatGPT. Dzięki temu wiele osób zdało sobie sprawę, jak duże są możliwości tego typu systemów. W próbach określenia znaczenia pojęcia „sztuczna inteligencja” warto zwrócić uwagę na kryterium Turinga. Polega ono na tym, że jeżeli człowiek nie jest w stanie rozpoznać, że rozmawia z systemem, a nie z inną osobą, to wówczas możemy uznać, że jest to system inteligentny (Penrose, 2000, s. 20–25). Ważną cechą takich urządzeń jest również zdolność do samouczenia się, która wykracza poza funkcje szeregowania, porządkowania czy kompilowania danych. Ponadto w wyniku procesu uczenia pojawia się efekt emergencji, czyli pewien wynik, którego nie mogą przewidzieć nawet osoby projektujące taki samouczący system. Ten zaskakujący efekt przypomina ludzką kreatywność i intuicję (Tegmark, 2019, s. 116–120). Z uwagi na to w dyskursach medialnych coraz częściej określa się to zjawisko nie poprzez kategorię „narzędzie”, za pomocą takich terminów jak: „asystent” lub „partner”. Jest to próba językowego oswojenia zjawiska, które prawdopodobnie będzie miało coraz większy wpływ na bardzo wiele aspektów kultury, w której żyjemy.

Podstawowe pytania badawcze są następujące: 1) Jakiego typu zjawiska ilustrujące zmiany w przestrzeni kultury edukacyjnej spowodowane upowszechnieniem robota konwersacyjnego o nazwie chatGPT były opisywane w tekstach publikowanych w domenie medialnej „rp.pl”? 2) Jakiego typu reakcje nauczycieli i instytucji edukacyjnych wywołane upowszechnieniem tej technologii są opisywane na łamach tego publikatora? Interpretując zebrany materiał zarówno w warstwie wypowiedzi, jak również przemilczeń, odpowiedziałem na pytanie, w jaki sposób nowe okoliczności technologiczne mogą wpłynąć na kształt kultury edukacyjnej, a w szczególności uniwersyteckiej.

Głównym przedmiotem analizy są te doniesienia medialne, które dotyczą szkół wyższych. Od dawna uczeni wskazują na głęboki kryzys, w jakim znajdują się instytucje uniwersyteckie (np. McIntyre, 2013; Scruton, 2015; Jaspers, 2017). Podstawą krytyki zmian, którym podlega uniwersytet, jest spostrzeżenie wyrażone w połowie XIX w. przez Johna

Henry'ego Newmana. Autor ten wskazywał na dalekosiężne skutki sytuacji, w której działalność uniwersytetów jest podporządkowana realizacji wartości utylitarnych przy równoczesnym marginalizowaniu wartości czysto intelektualnych i moralnych (Newman, 1990). Pomimo tych zmian uniwersytety w wielu krajach, przynajmniej w pewnym zakresie, realizują misję, którą Roger Scruton określił następująco: „Celem istnienia uniwersytetu jest zachowanie i powiększenie dziedzictwa kulturalnego oraz przekazanie go kolejnym pokoleniom” (Scruton, 2006, s. 10). Wedle tego ujęcia przekaz kulturowy nie sprowadza się do zbioru informacji o faktach i teoriach. Nie jest on także szkoleniem umiejętności praktycznych. R. Scruton twierdzi, że kultura jest źródłem szczególnego rodzaju wiedzy: „wiedzy emocjonalnej, dotyczącej tego, jak należy postępować i co należy czuć” (Scruton, 2010, s. 10–11). Na podstawie analizy treści artykułów prasowych możemy się zbliżyć do odpowiedzi na pytanie, jak jest przedstawiana kulturowa rola uniwersytetu w kontekście zmian wywołanych upowszechnieniem sztucznych systemów konwersacyjnych. Określono także, w jaki sposób są opisywane reakcje instytucji edukacyjnych na praktyki korzystania przez uczniów i studentów z tego typu urządzeń.

Tadeusz Czeżowski w eseju *O ideale uniwersytetu*, wskazując na zmiany zachodzące w szkolnictwie wyższym, podkreśla zarazem, że istota uniwersytetu pozostaje stała. Uniwersytet jest wedle tego ujęcia jednostką badawczą i zarazem szkołą zawodową. Jego celem jest w pierwszej kolejności kształcenie „indywidualności twórczych”, ale także „standaryzowanych fachowców” (Czeżowski, 1989, s. 238–239). Człowiek o twórczym umyśle jest zdolny do samodzielnego myślenia oraz rzetelnego uzasadnienia swojego zdania. Dla osiągnięcia takiego celu kształcenia są wedle T. Czeżowskiego potrzebne trzy rzeczy: kultura intelektualna, moralna i estetyczna. W szczególności oznacza to wdrażanie metody badania naukowego, ale także wgląd w ogólną teorię nauki, a do tego niezbędna jest filozofia oraz logika. Przejście od kultury intelektualnej do moralnej jest płynne, ponieważ rzetelność naukowa kształtuje takie cnoty, jak wytrwałość w pokonywaniu przeciwności, systematyczność w pracy, dokładność, sumiennosc, rzetelność (przeciwieństwo obłudy), skromność, odwaga przekonań (Czeżowski, 1989, s. 240). Na kulturę wedle tego ujęcia składa się wiedza i sprawność do działania w wymiarze moralnym. Oznacza to zdolność odróżniania dobra od zła i umiejętność realizacji dobra w wymiarze estetycznym, czyli zdolność do zauważania tego, co piękne, i umiejętność formułowania sądów na ten temat (Czeżowski, 1989, s. 241).

2. Próba badawcza, hipotezy i metodologia

Analizowane artykuły są zaczerpnięte z portalu *cyfrowa.rp.pl*. Zostały opublikowane w czasie od grudnia 2022 r. do maja 2023 r. Kryterium wyboru były słowa „chatGPT” oraz „edukacja”, „szkoła”, „uniwersytet” itp. Pod koniec roku 2022 pojawiły się pierwsze publikacje w analizowanej domenie na temat technologii zwanej chatGPT. Analizowane artykuły nie mają charakteru specjalistycznego. Zrozumienie tych treści nie wymaga od czytelnika szczególnego przygotowania. Teksty są przystępne, lecz nie mają charakteru sensacyjnego. Jest to dyskurs skierowany do wykształconego odbiorcy, ale niekoniecznie będącego specjalistą w zakresie sztucznej inteligencji. Treści, które znajdujemy w domenie *rp.pl*, nie są kierowane wyłącznie do grona ekspertów, lecz posiadają także wyraźny aspekt opiniotwórczy, czy szerzej kulturotwórczy. Z tego powodu jest to adekwatna podstawa do odpowiedzi na postawione pytania badawcze.

W odniesieniu do pierwszego pytania badawczego prawdopodobną hipotezą wydaje się, że najczęściej będą opisywane takie wydarzenia związane ze sztuczną inteligencją w kontekście edukacyjnym, które ujawniają konflikt pomiędzy nową technologią a dotychczasowym systemem szkolnym. W odpowiedzi na drugie pytanie badawcze nasuwają się dwie hipotezy: system edukacyjny wobec nowej technologii zareaguje w sposób obronny lub adaptacyjny. Do weryfikacji hipotez zastosowano technikę zwaną jakościową analizą treści (Mayring, 2000). Analiza tego rodzaju treści to każda systematyczna procedura, której celem jest „zbadanie treści zapisanej informacji” (Wimmer i Dominick, 2008, s. 211). Analizie została poddana relatywnie niewielka liczba tekstów, co jest zalecane wówczas, gdy dążymy do „zrozumienia kategorii, jakimi posługują się uczestnicy życia społecznego” (Silverman, 2012, s. 150).

Wybrano taką właśnie technikę, ponieważ celem badania jest nie tylko określenie kategorii wedle kryteriów podanych w pytaniach badawczych, ale także zrozumienie, jak w popularnym dyskursie prasowym jest przedstawiana kulturowa zmiana wywołana przez upowszechnienie systemu konwersacyjnego, która dokonuje się w instytucjach edukacyjnych. Dla zrealizowania takiego celu jakościowa analiza treści wydaje się najlepsza, ponieważ pozwala ona na zdefiniowanie ważnych dla danej problematyki kategorii, które występują w badanym dyskursie medialnym. Kodowanie miało charakter otwarty i indukcyjny, to znaczy każdy fragment tekstu, który stanowił odpowiedź na pytanie badawcze, był etykietowany, kategoryzowany i definiowany (Gibbs, 2011). Dla lepszego zrozumienia podano fragment dyskursu, do którego odnosi się właściwa kategoria. Uporządkowana w taki sposób baza empiryczna stanowi dobrą podstawę do pogłębionych interpretacji (Kołodziej, 1990).

3. Zjawiska ilustrujące zmiany w przestrzeni kultury edukacyjnej w szkołach wyższych

W tym oraz kolejnym punkcie zostały przedstawione i omówione wyniki analizy tekstów opublikowanych w domenie „rp.pl”, która jest cyfrową emanacją dziennika „Rzeczpospolita”. Większość materiałów została zamieszczona w jednym z serwisów tego portalu, którym jest „cyfrowa.rp.pl”. W tabeli numer jeden zostały przedstawione kategorie, definicje oraz ilustrujące je fragmenty dyskursu medialnego. Wszystkie te próbki zostały pobrane z określonej powyżej domeny i opublikowane w czasie od grudnia 2022 r. do maja 2023 r. Przytoczone fragmenty dotyczą takich zjawisk, które zachodzą w kontekście szkolnictwa wyższego i są wywołane przez dostępność i użycie systemu o nazwie chatGPT. Treść poniższej tabeli stanowi podstawę odpowiedzi na pierwsze pytanie badawcze.

Tabela 1. Zjawiska związane z korzystaniem z robota konwersacyjnego w kontekście edukacyjnym opisane w domenie rp.pl. w okresie grudzień 2022 – maj 2023

Kategoria	Definicja kategorii	Przykład zakodowanego fragmentu artykułu
Nielegalne korzystanie z chatGPT podczas egzaminu/ sprawdzianu ujawnione bezpośrednio	Uczeń/ student został przyłapany podczas egzaminu lub sprawdzianu na korzystaniu z robota konwersacyjnego.	„Pewien maturzysta został przyłapany przez nadzorującego egzamin pisemny nauczyciela z otwartą aplikacją ChatGPT na jego telefonie komórkowym. Uczeń przyznał się, że korzystał z programu podczas pisania egzaminu” (26.05).
Prace podejrzane	Uczeń/ student nie został przyłapany lub nie przyznał się do korzystania z systemu sztucznej inteligencji do napisania egzaminu, sprawdzianu lub eseju, lecz określone prace wzbudziły podejrzenie, że zostały wygenerowane przez system sztucznej inteligencji.	„Hamburski nadzór szkolny potwierdził NDR, że więcej prac maturalnych wzbudziło podejrzenia oceniających je nauczycieli, iż zostały napisane z pomocą sztucznej inteligencji” (26.05).

Skala zjawiska	Przekaz, w którym próbuje się oszacować, jak wielu uczniów/ studentów korzysta z systemów sztucznej inteligencji do pracy edukacyjnej.	„Niemieckie stowarzyszenie branży cyfrowej Bitkom opublikowało ankietę, z której wynika, że ponad połowa uczniów używała już oprogramowania do odrabiania prac domowych, pisania tekstów lub nauki” (26.05.2023). „Amerykańskie uczelnie alarmują, że co piąta praca pisemna powstaje z pomocą nowego narzędzia, kolejne wprowadzają zakazy korzystania ze sztucznej inteligencji” (15.02.2023).
Technologia do weryfikowania technologii	Wskazuje się, że została opracowana technologia, która może służyć do weryfikowania, czy dana praca została wygenerowana przez AI, czy napisana przez człowieka.	„Naukowcy opracowali system dla szkół, który ma rozpoznawać prace pisane przez algorytmy” (05.04.2023).
ChatGPT zdaje egzaminy	ChatGPT – zdał egzaminy uniwersyteckie, co budzi obawy lub nadzieje.	„Narzędzie od OpenAI zdało właśnie egzaminy prawnicze na czterech kursach na University of Minnesota i kolejny – na Wharton School of Business University of Pennsylvania” (28.01.2023).
ChatGPT wprowadza w błąd	ChatGPT – popelnia błędy, a także generuje odpowiedzi „zmyślone”.	„Producent cyfrowy Beep Media, Andrew Wrathall, poprosił bota o napisanie eseju na temat pojawienia się komety Halleya w regionalnej Wiktorii. Odkrył, że chatbot sfabrykował referencje z akademickiej strony internetowej Trove i odwołał się do fałszywych cytatów z lokalnej gazety zaczerpniętych z innych gazet i artykułów” (17.01.2023).

Na podstawie zabranego materiału zostało wyróżnionych sześć kategorii zjawisk związanych z używaniem chatGPT w środowiskach edukacyjnych. Pierwsze trzy stanowią zbiór fenomenów istotnie związanych z człowiekiem. Są to opisy sytuacji, w których stwierdzono nieuczciwe postępowanie osoby lub podejrzenie o takie zachowanie. Znamienny jest brak takich przykładów, które można by zakwalifikować jako pozytywne z punktu widzenia kształceniowego użycia technologii chatGPT. Określenie skali zjawiska korzystania z tego urządzenia przez uczniów jest również przedstawione w kontekście alarmistycznym.

Pozostałe trzy zjawiska odnoszą się bezpośrednio do systemu chatGPT. Warto zauważyć, że wszystkie te doniesienia są umieszczone w kontekście,

który może wywołać niepokój o przyszłość systemu edukacyjnego i szerzej naszej kultury. Z jednej strony autorzy tych dyskursów wskazują, że technologia może posłużyć do kontrolowania wytworów przez nią wygenerowanych, ale zarazem przytaczane są przykłady i wypowiedzi ekspertów, które świadczą, że jest to technika wątpliwej skuteczności. Doniesienia o tym, że chatGPT zdał egzamin prawniczy, medyczny lub biznesowy, również są powiązane z niepokojącym pytaniem, jaka jest przyszłość i sens kształcenia na takich kierunkach. W kilku fragmentach autorzy wskazują, że jednak wynik egzaminu, który zdał robot, nie jest zbyt wysoki, a ponadto można wykazać, że system popełnia błędy w odpowiedziach na relatywnie proste pytania. Pojawiają się równocześnie uwagi, że jest to początek rozwoju tego typu narzędzi, dlatego na tym etapie błędy są nieuniknione.

4. Typy reakcji instytucji edukacyjnych na zjawisko upowszechniania systemu chatGPT

Treść poniższej tabeli stanowi podstawę odpowiedzi na drugi problem badawczy. Na podstawie zebranego materiału medialnego wyróżniono tutaj dziesięć typów reakcji poszczególnych nauczycieli lub określonej instytucji edukacyjnej na zjawisko powszechnej dostępności do systemu chatGPT.

Tabela 2. Typy reakcji instytucji edukacyjnych w sytuacji ujawnienia korzystania z robota konwersacyjnego przez uczniów/ studentów opisane w domenie medialnej rp.pl. w okresie od grudnia 2022 r. do maja 2023 r.

Kategoria	Definicja kategorii	Przykład zakodowanego fragmentu artykułu
Próby Weryfikacji za pomocą technologii	Prace, które wzbudziły podejrzenie nauczyciela, że zostały wygenerowane za pomocą sztucznej inteligencji, zostają w tym zakresie zweryfikowane przy użyciu oprogramowania komputerowego. Na tej podstawie można określić stopień prawdopodobieństwa. Nie można jednak użyć pewności, że praca została wytworzona przy zastosowaniu robota.	„Po sprawdzeniu tekstów przez specjalne oprogramowanie okazało się, że zachodzi duże prawdopodobieństwo, iż do ich napisania wykorzystano sztuczną inteligencję. W tych przypadkach trudno będzie jednak udowodnić oszustwo w sposób prawnie niepodważalny, bo uczniowie nie zostali przyłapani na gorącym uczynku” (26.05.2023). „Taki antyChatGPT od firmy Turnitin, w który wyposażono 2,1 mln nauczycieli w USA, zawiódł” (05.04.2023).

Postulat regulacji	Nauczyciele lub dyrektorzy placówek edukacyjnych zgłaszają potrzebę wprowadzenia regulacji i wypracowania procedur działania lub zapobiegania używaniu robotów konwersacyjnych w określonych sytuacjach związanych z kształceniem.	„Przewodniczący stowarzyszenia dyrektorów gimnazjów w Hamburgu Christian Gefert ocenia w rozmowie z NDR, że chodzi tu o pojedyncze przypadki, a nie oszustwa na masową skalę. Domaga się on jednocześnie jaśniejszych zasad dotyczących podejścia szkół do sztucznej inteligencji” (26.05.2023).
Sceptycyzm wobec antyChatGPT	Wskazanie, że programy do wykrywania tekstów wytworzonych przez AI określają tylko prawdopodobieństwo, że tekst nie został napisany przez człowieka. Z uwagi na rozwój AI odróżnienie tekstu napisanego przez człowieka i maszynę będzie coraz trudniejsze.	„Eksperti cytowani przez «Washington Post» mają wątpliwości, czy tworzenie wykrywaczy AI ma sens. Przekonują, iż wszelkie próby detekcji prowadzą tylko do «wyścigu zbrojeń» z oszustami. – Sztuczna inteligencja będzie coraz lepsza i będzie pisać w sposób coraz bardziej podobny stylem do człowieka – zaznacza Jim Fan, naukowiec zajmujący się sztuczną inteligencją w Nvidii” (05.04.2023).
Warunkowa akceptacja AI	Systemy konwersacyjne oparte na AI mogą, a nawet powinny być używane na uczelniach, ale pod warunkiem respektowania kryteriów etycznych oraz reguł krytycznego myślenia.	„Przeszłość należy do ludzi, którzy potrafili odpowiedzialnie korzystać ze zdobytych technologii i myśleć krytycznie. (...) Podstawą opracowanych przez Akademię (Leona Koźmińskiego) rekomendacji jest założenie, iż wykorzystanie generatorów, takich jak ChatGPT, musi być oparte na uczciwości i transparentności” (28.02.2023).
Zakaz	Używanie systemu takiego jak chatGPT przez studentów jest uznawane za złamanie zasad wprowadzonych przez uniwersytet. Potwierdzenie, że student np. przy pisaniu pracy zaliczeniowej generował tekst przy pomocy chatGPT, powoduje uruchomienie procedury dyscyplinarnej.	„Tymczasem uniwersytet w Edynburgu zabronił korzystania z ChatGPT, twierdząc, że używanie algorytmu przez studentów byłoby złamaniem zasad” (05.03.2023).

<p>Postępowanie dyscyplinarne</p>	<p>Potwierdzenie, że student np. przy pisaniu pracy zaliczeniowej generował tekst przy pomocy chatGPT, powoduje uruchomienie procedury dyscyplinarnej.</p>	<p>„Sprawy związane z wykorzystaniem chatbota do ściągania czy pisania prac toczą się już na wielu uczelniach. (...) Komisja Dyscyplinarna Uniwersytetu w Uppsali wydała w tej sprawie decyzję i to pierwszy przypadek, w którym student został skazany za korzystanie z chatbota” (15.02.2023).</p>
<p>Współpraca</p>	<p>Nadchodzą czasy, w których kluczową kompetencją będzie twórcza i efektywna współpraca z robotycznymi, inteligentnymi asystentami. Uczelnie powinny przygotowywać studentów do tego typu działań.</p>	<p>„Współpraca człowieka ze sztuczną inteligencją jest najbardziej obiecującym przypadkiem użycia ChatGPT i podobnych technologii – ocenił w rozmowie z CNN Jon Choi, profesor prawa z University of Minnesota. – Mam przeczyć, że asystenci AI staną się w niedalekiej przyszłości standardowymi narzędziami dla prawników, a szkoły prawnicze powinny przygotować swoich studentów na taką ewentualność – dodaje” (28.01.2023). „Korzystanie z technologii ma wspierać samodzielną pracę przez dostarczanie przykładów, pomysłów, źródeł i sprawdzonych zasobów wiedzy. Każdy odbiorca treści dokonuje wyboru inspiracji dostarczonych przez system SI i na tej podstawie sam tworzy własne oryginalne dzieła” (20.02.2023).</p>
<p>Zmiana systemu sprawdzania wiedzy</p>	<p>Nie można uzyskać pewności, czy praca lub egzamin zostały napisane przez studenta, czy przez AI, dlatego nauczyciele powracają do egzaminów ustnych lub innych form weryfikowania wiedzy.</p>	<p>„To zrewolucjonizuje też sposób, w jaki oceniamy uczniów. Będę starała się zwiększyć liczbę ocen ustnych – powiedziała Anna Bunn” (17.01.2023). „Wszędzie, gdzie to możliwe, należy dokonać zmiany form zaliczania przedmiotu poprzez położenie nacisku na projekty indywidualne i grupowe oraz zaliczenia w formie egzaminów ustnych” (20.02.2023).</p>

Niesłuszne oskarżenie na podstawie wyników chatGPT – detector	Uczeń/ student został oskarżony na podstawie wyników oprogramowania weryfikującego pochodzenie dzieła o przedstawienie pracy wygenerowanej za pomocą systemu sztucznej inteligencji, ale posądzenie okazało się niesłuszne.	Wykładowcy mieliby wiedzieć, która praca została przygotowana przez ucznia, a która przez bota. System okazał się jednak zawodny i wskazał pracę napisaną przez amerykańską uczennicę Lucy Goetz jako tę stworzoną przez AI. Niewiele brakowało, by niewinna osoba została posądzona o nieuczciwe praktyki i ukarana (05.04.2023).
Etyka podstawą jakości kształcenia	Konieczna jest wymiana doświadczeń pomiędzy dydaktykami, aby kształtować świadomość wagi standardów etycznych. To jest decydujący aspekt dla jakości kształcenia.	„Niezbędne jest stworzenie platformy wymiany doświadczeń związanych ze stosowaniem ChatGPT i podobnych narzędzi, aby ułatwić etyczny rozwój tej technologii i przeciwdziałać nadużyciom” (20.02.2023).

Niektóre z wyróżnionych reakcji mają jednoznacznie charakter obronny. To oznacza, że technologie takie jak chatGPT są postrzegane jako zagrożenie dla systemu edukacji. Często przywoływanym problemem jest brak możliwości jednoznacznego zweryfikowania, czy praca przedstawiona przez studenta jest wygenerowana przez system, czy napisana przez człowieka. Najmocniejszą reakcją obronną wobec tego jest wprowadzanie przez jednostki edukacyjne formalnego zakazu korzystania z takich systemów. Drugim rodzajem reakcji obronnej jest próba weryfikowania prac studentów za pomocą programu komputerowego chatGPT detector. Kolejnym etapem tego typu reakcji jest wszczynanie postępowania dyscyplinarnego wobec studentów, którzy wbrew zakazowi korzystali z tego rodzaju urządzeń. Takie reakcje obronne mogą jednak wywołać również skutek niepożądany, jakim jest niesłuszne oskarżenie studenta o wygenerowanie pracy za pomocą systemu.

Drugi zbiór stanowią reakcje adaptacyjne. W ramach tego podejścia proponuje się lub w pewnym zakresie już praktykuje współpracę człowieka, w tym przypadku nauczyciela i studenta z systemami funkcjonującymi na bazie sztucznej inteligencji. W ramach tego ujęcia jest wyrażany sceptycyzm względem skuteczności programów służących do wykrywania tekstów wygenerowanych, takich jak chatGPT detector. W zamian proponuje się wprowadzenie pewnych regulacji o charakterze dydaktycznym, a przede wszystkim etycznym. Poza postulatem regulacji w tym zakresie sformułowane są warunki, które powinny być spełnione, aby roboty konwersacyjne stały się pozytywnym czynnikiem kształceniowym. Po

pierwsze korzystanie z takich urządzeń przez nauczycieli powinno być transparentne. Oznacza to na przykład, że dydaktyk prosi studentów o wygenerowanie tekstu na dany temat, a następnie zadaniem uczniów jest znalezienie słabych punktów i krytyczne odniesienie się do zaproponowanej argumentacji. W tym ujęciu proponuje się, aby zrezygnować z ciągłej kontroli, która w praktyce jest niemożliwa w pełnym zakresie, a zarazem może ona być czynnikiem kształtującym postawy niedojrzałe lub nieetyczne wśród studentów. Proponując współpracę opierającą się na zasadzie przejrzystości, zwolennicy tego podejścia liczą, że wśród uczniów zaniknie potrzeba i chęć oszukiwania, natomiast będzie rozwijana zdolność do krytycznego myślenia.

Bardzo istotnym wątkiem tematycznym o charakterze adaptacyjnym jest propozycja zmiany systemu sprawdzania wiedzy. W analizowanych dyskursach medialnych pojawia się na przykład postulat powrotu do egzaminów ustnych oraz zwiększenia liczby zajęć o charakterze projektowym. Być może upowszechnienie robotów konwersacyjnych będzie istotnym czynnikiem powodującym czy wprost wymuszającym zwiększenie zajęć prowadzonych w toku problemowym, a także rozwój dydaktyki spersonalizowanej, która opiera się na dialogu mistrza z uczniem lub na relacji w pewnym zakresie partnerskiej.

5. Interpretacja kulturowa

W tym punkcie zostanie przedstawiona interpretacja zaprezentowanych danych. Jej celem jest odpowiedź na pytanie, w jakim zakresie upowszechnienie technologii takiej jak chatGPT może być czynnikiem określającym istotne cechy kultury uniwersyteckiej. Wydaje się, że podstawowe jest pytanie o sensowność podejmowanych wysiłków. Rodzi się bowiem kwestia, czy warto wkładać wiele trudu w pisanie tekstów, jeżeli dzieło podobnej jakości może wygenerować system. Czy takie cechy jak rzetelność, skrupulatność, dokładność, które od wieków określały etos uniwersytecki, są w nowych okolicznościach przydatne? Analizowany dyskurs medialny ujawnia dwie możliwości. Po pierwsze motywacja do systematycznej nauki spadnie, ponieważ powszechnie dostępny system będzie w stanie zrealizować określone zadania szybciej i przynajmniej równie dobrze jak człowiek. W konsekwencji system edukacyjny w obecnym kształcie będzie zanikał. Druga możliwość jest taka, że ta presja cywilizacyjna będzie mocnym bodźcem uruchamiającym proces powrotu uniwersytetu do pierwotnego etosu. Oznacza to, że priorytetowym celem edukacyjnym nie będzie kształcenie „wystandaryzowanych fachowców”, ponieważ wiele złożonych czynności wymagających kompetencji technicznych zostanie zautomatyzowanych.

Jeden z analizowanych powyżej tekstów prasowych jest autorstwa profesorów Wojciecha Czakona i Grzegorza Mazurka (Czakon i Mazurek, 2023). Autorzy ci mocno akcentują znaczenie kompetencji moralnych. Z tej perspektywy wydaje się prawdopodobne, że w niedalekiej przyszłości na uniwersytety będą zgłaszały się głównie osoby, które odnalazły w sobie głęboką potrzebę zrozumienia siebie oraz otaczającej rzeczywistości. Już obecnie część młodych, zdolnych osób rezygnuje z wykształcenia uniwersyteckiego na rzecz krótszych i wyłącznie praktycznych form nabywania kompetencji takich jak kursy, szkolenia czy treningi. Odpowiedź na pytanie, dlaczego mam pisać esej lub rozwiązywać zadanie, skoro może to zrobić w kilka sekund system, inspiruje do dalszych, głębszych pytań. Jest to przede wszystkim kwestia sensu życia człowieka. Zgodnie z tą koncepcją, nieoczekiwanie uniwersytet ponownie może się stać prawdziwą wspólnotą akademicką, czyli dobrowolnym stowarzyszeniem osób poszukujących sensu życia.

W niektórych dyskursach medialnych pojawia się teza, że systemy działające na bazie sztucznej inteligencji mogą być bardzo pomocne w kształtowaniu wiedzy emocjonalnej:

Możliwe jest analizowanie emocji uczniów za pomocą technologii rozpoznawania twarzy i analizy ekspresji twarzy. Inteligentne algorytmy mogą identyfikować różne emocje, takie jak radość, smutek, złość, strach i zdziwienie, monitorując ruchy i mimikę twarzy podczas wideorozmowy. Te dane mogą być następnie wykorzystywane do udzielania nauczycielom wskazówek, które pomogą poprawić zachowanie i postawę uczniów (Duszczyk, 13.06.2023).

Wedle tego ujęcia większa precyzja personalizacji edukacji miałaby zatem dotyczyć nie tylko indywidualnie dobieranych przez sztuczną inteligencję treści i metod nauczania, ale także służyć do szybkiego i trafnego rozpoznawania i reagowania na emocje uczniów. Nasuwa się jednak wątpliwość, czy takie wykorzystanie techniki przybliży nas do spełnienia postulatu Scrutona o wiedzy emocjonalnej. Wydaje się mało prawdopodobne, aby człowiek nauczył się odczytywania emocji w sytuacji, gdy robi to za niego sztuczna inteligencja. System wygeneruje również poradę dla nauczyciela, jak powinien zareagować, aby dany uczeń skupił się na treści zajęć. Swoista automatyzacja w tym zakresie prawdopodobnie będzie prowadzić do obniżenia kompetencji w zakresie zdolności do odczytywania emocji i adekwatnej na nie reakcji.

Wydaje się prawdopodobne, że wiele czynności nauczyciela związanych z przekazywaniem wiedzy przejmie sztuczna inteligencja. Wobec tego kluczowym zadaniem dydaktyka będzie przekaz kulturowy. Sztuczna

inteligencja może odpowiedzieć nauczycielowi, że np. student jest znudzony i w jaki sposób można pobudzić jego zaangażowanie. Tylko człowiek może być jednak odpowiedzialny za przekazywanie wiedzy emocjonalnej, która zgodnie z koncepcją R. Scrutona jest dla kultury kluczowa. Wiedza o normach moralnych i kulturze uczuciowej pozostaje domeną wyłącznie ludzką. Z tego punktu widzenia postulaty T. Czeżowskiego, aby filozofia była rozumiana jako poszukiwanie mądrości i sensu życia, logika jako podstawa krytycznego myślenia oraz etyka jako sztuka kształcenia charakteru, mogą w nowych okolicznościach odzyskać swój wysoki status na uniwersytetach.

6. Wnioski końcowe

Na podstawie zebranego materiału można przyjąć, że hipoteza pierwsza została potwierdzona. Oznacza to, że w badanych artykułach często były przedstawiane sytuacje konfliktowe. Pokazują one, że spór ma charakter nie tylko organizacyjny, ale także etyczny. Tradycyjne rozumienie takich pojęć jak uczciwość, rzetelność, autorstwo bywa w praktyce używania sztucznej inteligencji kwestionowane.

Hipoteza druga i trzecia również zostały potwierdzone. W analizowanych dyskursach są przedstawione sytuacje, w których instytucje edukacyjne wprowadzają zakaz lub ograniczenie stosowania robotów konwersacyjnych środkami administracyjnymi oraz z wykorzystaniem samej technologii. W rozpatrywanych artykułach odnaleziono także opis postulatów i działań adaptacyjnych, które polegają na racjonalnej współpracy nauczycieli i studentów z systemami sztucznej inteligencji.

Główną konkluzją interpretacyjną jest teza mówiąca, że w systemie edukacyjnym mamy obecnie do czynienia z sytuacją kryzysową. To oznacza, że zmiana jest na tyle istotna, że wymaga wypracowania nowych form myślenia, odczuwania oraz działania. W tym procesie adaptacyjnym skuteczność etyki normatywnej, opartej na zewnętrznej kontroli, jest mniejsza. Kluczowe dla twórczego przepracowania kryzysu staje się kształcenie etyczne, którego istotą jest świadome przeżywanie osobiście wybranych wartości moralnych.

BIBLIOGRAFIA

- Akademia Leona Koźmińskiego z rekomendacjami dotyczącymi ChatGPT* (28.02.2023). Pozyskano z: <https://edukacja.rp.pl/uczelnie-wyzsze/art38042421-akademia-leona-kozminskiego-z-rekomendacjami-dotyczacymi-chatgpt> (dostęp: 24.06.2024).
- Czakon, W. i Mazurek, G. (20.02.2023). *Czakon, Mazurek: Sztuczna inteligencja w nauce i edukacji*. Pozyskano z: <https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art37987731-czakon-mazurek-sztuczna-inteligencja-w-nauce-i-edukacji> (dostęp: 24.06.2023).
- Czeżowski, T. (1989). *Pisma z etyki i teorii wartości*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo.
- Duszczyk, M. (29.12.2022). *Studentka przylapana na korzystaniu z ChatGPT. Jest sposób na oszustwa*. Pozyskano z: <https://cyfrowa.rp.pl/technologie/art37691461-studentka-przylapana-na-korzystaniu-z-chatgpt-jest-sposob-na-oszustwa> (dostęp: 24.06.2023).
- Duszczyk, M. (28.01.2023). *Sztuczna inteligencja zdaje egzaminy na uczelniach. ChatGPT zniszczy edukację?* Pozyskano z: <https://cyfrowa.rp.pl/technologie/art37857871-sztuczna-inteligencja-zdaje-egzaminy-na-uczelniach-chatgpt-zniszczy-edukacje> (dostęp: 24.04.2023).
- Duszczyk, M. (05.03.2023). *Studenci mogą korzystać z ChatGPT. Przelomowa decyzja znanej uczelni*. Pozyskano z: <https://cyfrowa.rp.pl/technologie/art38067521-studenci-moga-korzystac-z-chatgpt-przelomowa-decyzja-znanej-uczelni> (dostęp: 24.06.2023).
- Duszczyk, M. (05.04.2023). *„Wykrywacz” ChatGPT dla nauczycieli szwankuje. Uczniowie byli niewinni*. Pozyskano z: <https://cyfrowa.rp.pl/it/art38273041-wykrywacz-chatgpt-dla-nauczycieli-szwankuje-uczniowie-byli-niewinni> (dostęp: 24.06.2023).
- Duszczyk, M. (13.06.2023). *Dzięki sztucznej inteligencji nauczyciele dostaną „supermoce”*. Pozyskano z: <https://cyfrowa.rp.pl/biznes-ludzie-startupy/art38594931-dzieki-sztucznej-inteligencji-nauczyciele-dostana-supermoce> (dostęp: 24.-6.2023).
- Gibbs, G. (2011). *Analizowanie danych jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jaspers, K. (2017). *Idea uniwersytetu*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Kołodziej, J. (1990). Opozycja czy możliwość koegzystencji? Analiza zawartości a hermeneutyka Hansa-Georga Gadamera. *Zeszyty Prasoznawcze*, nr 2-4, 5-20.
- MacIntyre, A. (2013). *Bóg, filozofia, uniwersytet*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Maturzysta przylapany na ściąganiu z ChatGPT* (26.05.2023). Pozyskano z: <https://cyfrowa.rp.pl/technologie/art38530741-maturzysta-przylapany-na-sciaganiu-z-chatgpt> (dostęp: 24.06.2023).

- Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum Qualitative Social Research*, Vol. 1, No. 2, Art. 20.
- Mazurek, G. (20.01.2023). *Grzegorz Mazurek: Sztuczna inteligencja już wypełnia szkolne kajety*. Pozyskano z: <https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art37810411-grzegorz-mazurek-sztuczna-inteligencja-juz-wypelnia-szkolne-kajety> (dostęp: 24.06.2024).
- Newman, J.H. (1990). *Idea uniwersytetu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Penrose, R. (2000). *Nowy umysł cesarza. O komputerach, umyśle i prawach fizyki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rozynski, P. (17.01.2023). *Inteligentne chatboty pomogły co piątemu studentowi. Będą zmiany na egzaminach*. Pozyskano z: <https://cyfrowa.rp.pl/technologie/art37790911-inteligentne-chatboty-pomogly-co-piatemu-studentowi-beda-zmiany-na-egzaminach> (dostęp: 24.06.2023).
- Scruton, R. (2006). *Przewodnik po kulturze nowoczesnej dla inteligentnych*. Łódź–Wrocław: Wydawnictwo Thesaurus.
- Scruton, R. (2010). *Kultura jest ważna. Wiara i uczucie w osaczonym świecie*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Scruton, R. (2015). Koniec uniwersytetu. *Ethos*, nr 1(109), 53–63.
- Silverman, D. (2012). *Interpretacja danych jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tegmark, M. (2019). *Człowiek w erze sztucznej inteligencji*. Poznań: Prószyński i S-ka.
- Uniwersytety wracają do długopisów i kartek. Studenci używają sztucznej inteligencji do pisania prac*. (10.01.2023). Pozyskano z: <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art37750151-uniwersytety-wracaja-do-dlugopisow-i-kartek-studenci-uzywaja-sztucznej-inteligencji-do-pisania-prac> (dostęp: 24.06.2023).
- Wimmer, R. i Dominick, J. (2008). *Mass media. Metody badań*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Wacław Branicki – dr hab., pracuje na Wydziale Humanistycznym AGH w Katedrze Studiów nad Kulturą i Badań Ery Cyfrowej. Jego zainteresowania naukowe dotyczą filozofii i kultury mediów. W szczególności tożsamości i autentyczności osobowej kształtowanych w środowiskach nowych mediów. Jest autorem książek *Tożsamość a wirtualność* oraz *Autentyczność osobowa a medialność*.

